

Unfall entronnen sei. Die Gefahr, in der seine Mutter geschwebt habe, werde ihn zwar erschrecken, doch bitte sie, seinen freundlichen Besuch aufzuschieben, da sie für den Augenblick der Ruhe bedürfe.

Očigledno je da je svaki od ovih prevoda dobar i privlačan na svoj način. Dok Vulić razbija latinski tekst na više rečenica i tako donekle smiruje opis izlaganja, ne gubeći u preciznosti, druga dva prevoda na naš jezik u većoj meri zadržavaju izgled originala. Upotrebom prezenta, izostavljanjem veznika i, naročito, eliptičnim rečenicama prevod Lj. Crepajac ipak postiže najveću semantičku pregnantnost i sugestivnost ekspresije, i u poređenju s nemačkim prevodom. Tim svojim kvalitetima ovaj se prevod sasvim približno nervoznom i uzrujanom stilu velikog pisca i mislioca, čija je snaga izlaganja dostojna tragičkih događaja koje opisuje. Ili, tačnije, ovaj prevod pruža maksimalnu informaciju svojom unutrašnjom napetošću i stilističko-leksičkim karakteristikama. Govoreći jezikom fizike, koji se danas koristi i u oblasti književnih i društvenih nauka, on ima malu entropiju, što veoma odgovara modernom senzibilitetu. Upravo u ovom pogledu on se, po mojoj oceni, razlikuje od druge dve srpskohrvatske verzije, iako se njima ne može odreći puna lepota i vernost prevoda.

Još bi bilo zanimljivo pogledati kako oba prevodioca shvataju poznatu Takitovu istoriografsku devizu *sine ira et studio* (1,1). Kostović to prevodi: „bez ljutine kao i bez obzirnosti“, a Cepajac „bez stranačke strasti i pristrasnosti“. Hornefer: „ohne Haß und ohne Liebe“. U citiranoj knjizi Budimir — Flašar to je izraženo „bez ogorčenja i pristrasnosti“ (538) i „bez ozlojedjenosti i tendencije“. Već po tom se primeru vidi koliko je težak zadatak bio pred prevodiocima Takitovog dela⁴. Šteta je što su se u nekoordiniranom poslu, kako to kod nas češće biva, angažovale dve osobe na jednom zadatku, kad još ima toliko drugih neobavljenih stvari. Prevesti prvi put, ili ponovo, neke davno prevedene istorijske tekstove rimskih autora još uvek je mnogo obaveza; da ne spominjem manje autore, već samo najkrupnija imena: Salustije, Kajsar, Livije, Svetonije, Amijan Markelin, da se i ne navode pesnici ili kasniji pisci. Iako je više raznih prevoda u principu dobro, za nas i naše prilike još uvek je preskupo.

Ksenija Maricki Gađanski, Beograd.

ANTIKE GESCHICHTSSCHREIBUNG und ihre gesellschaftlichen Grundlagen. Wissenschaftliche Zeitschrift der Universität Rostock, Jahrgang XVIII, Gesellschafts- und spachwissenschaftliche Reihe. Teil I—II, Heft 4/5. — Rostock, 1969.

U čast proslave 750-godišnjice grada Rostoka i obeležavanja 150 godina od rođenja Karla Marksa u Rostoku je od 17. do 20. aprila 1968. g. održan naučni skup posvećen antičkoj istoriografiji. U organizaciji i po pozivu nadležnih naučnih ustanova u Nemačkoj Demokratskoj Republici (Institut für griechisch-römische Altertumskunde der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Institut für Altertumswissenschaften der Universität Rostock), ovaj sastanak je okupio naučnike iz sedam evropskih zemalja i iz Sjedinjenih američkih država. Održani referati su, uglavnom, objavljeni u naučnom časopisu koji redovno izdaje Univerzitet u Rostoku.

U pozdravnim rečima, koje je u ime organizatora uputio učesnicima skupa, profesor J. Irmšer je naglasio da u današnjem brzom napredovanju nauke, čija je društvena uloga veća nego ikada do sada, i naučna istraživanja moraju biti racionalizovana i usmerena na „sveobuhvatne, društveno relevantne teme“, obradivane u saradnji više specijalista različite uže struke. U ovom donekle ideološki intoniranom prologu dalje se naglašava da je neophodna „die volle Integration der einzelnen Disziplinen in das gesellschaftliche Gesamtsystem“ (I 311).

Očigledno je da se ne može od ovog skupa očekivati da ispuni ovako krupne programske zadatke. Međutim, petnaestak objavljenih referata predstavljaju za-

⁴ Ovdje nije moguće da se razmatra u prevodima upotrebljena stručna (društveno-ekonomska, pravnička, vojna i dr.) terminologija.

nimljiv prilog „naučnoj diskusiji o antičkoj koncepciji istorije koja se danas vodi u celom svetu“ (I 309).

Prva sveska sadrži osam referata, vremenski i tematski počivajući sa Herodotom. Hanelore Bart iz Halea podnela je saopštenje pod naslovom: *Einzelpersönlichkeit und Kollektive im Geschichtswerk des Herodot* (313—317), a Ludvig Huber iz Bilefelda *Herodot und die politische Propagande seiner Zeit* (317—327), saopštenje zasnovano na njegovoj tbingenskoj disertaciji iz 1963. pod naslovom *Religiöse und politische Beweggründe des Handelns in der Geschichtsschreibung des Herodot*. Sledeći objavljeni rad je *Greek Historians and the Greek Prehistory* (327—331) mađarskog naučnika Imra Teđeja sa Univerziteta u Debrecinu, a prilog briselskog profesora Albera Demana nosi naslov *Crime et châtement du révolutionnaire dans l'historiographie antique*. Analyse de deux exemples chez Athénée et chez Pindare (331—339), Berlinski naučnik Hansulrih Labuske govorio je o Polibiju (*Zur Klassenbedingtheit der Historiographie des Polybios*, 339—344), a predstavnik Univerziteta domaćina Hajnc-Jirgen Kine o Apijanu (*Appians historiographische Leistung* (345—377, ujedno najduži rad u prvoj svesci), na osnovu svoje disertacije odbranjene 1967. godine na istom univerzitetu. Prelazeći na rimske istoričare latinskog jezika, Gerhard Perl iz Berlina govorio je o Salustiju (*Sallusts politische Stellung — zur Oratio Philippi aus den Historiae*, 379—390) i profesor Ištvan Borsak, direktor Instituta za klasičnu filologiju na Univerzitetu u Debrecinu: *Quaestiuunculae Taciteae* (391—394).

Cela druga sveska posvećena je istoriografskoj problematici u Rimu, Vizantiji i latinskom srednjem veku. U najobimnijem objavljenom prilogu sa ovog skupa, koji predstavlja skraćenu verziju doktorske disertacije odbranjene 1967. na Humboltovom univerzitetu u Berlinu, Gisela Evert govori o velikom značaju jednog Kikeronovog govora kao dokumenta svog vremena (*Ciceros Rede „Pro M. Marcello“ als bedeutsames zeithistorisches Dokument*, 403—448). Prilog profesora Volfgang Sajfarta iz Berlina nosi naslov *Vom Geschichtsschreiber und seinem Publikum im spätantiken Rom* (449—455), a poljske naučnice iz Varšave Hane Selest *Zur Kompositionsart der „Historia Augusta“* (Exkurse und ihre Rolle in der Sammlung) (457—462). Istom tematskom krugu posvećen je i rad Klaus-Petera Jonea iz Berlina: *Zur stadtrömischen Tendenz der „Historia Augusta“* (463—467). Profesor Johannes Irmšer iz Berlina govorio je o temi kojoj je ranije posvetio i jedan naučni prilog objavljen u *Živoj antici* 13 (1964) 171, iz perioda kasne antike: *Geschichtsschreiber der Justinianischen Zeit* (469—474). Dva završna teksta berlinskih naučnika Fridhelma Vinkelmana i Johanesa Šnajdera posvećena su takođe pitanjima pozne istoriografije: *Geschichtsschreibung in Byzanz* (475—481) i *Grundlagen und Grundformen der Geschichtsschreibung im lateinischen Mittelalter* (483—492).

Kao cilj ovog naučnog sastanka istaknuto je da antička istoriografija treba da se obradi u zavisnosti od njenih društvenih pretpostavki. To bi trebalo da bude jedan moderniji prilaz ovoj već toliko osvetljavanoj problematici, ranije doduše, često opterećenoj filološkim pojedinostima. Novija istorijska i teorijska iskustva savremenog čoveka sve više dovode u položaj da ponovo preispituje klasično nasleđe, nalazeći tamo još kompleksnija i komplikovanija shvatanja i šire, univerzalnije vizije, već na takozvanom početku helenske istoriografije, kod Herodota. Ona već tada počinje da prevazilazi neposredno faktografsko beleženje i narodsko etnološko kazivanje, uvodeći kao osnovni metod istraživanje (*ιστορίη*), opis, neposredni iskustveni podatak i ličnu opservaciju. Ako se posmatra konkretno-istorijski i dijalektički, ono što se ponekad navodi kao nedostatak antičke istoriografije, zapravo je njena vrlina u poređenju, na primer, sa njoj savremenim orijentalnim odnosom prema tradiciji koji možemo danas sagledati na osnovu sačuvanih izvora, najčešće materijalnih. Veliko naučno interesovanje za Herodota, u poslednjoj deceniji naročito, pokazuje, kao i dva priloga u ovom Zborniku, da još dosta ima nedorečenog ili pogrešno rečenog u našoj interpretaciji Oca istorije.

U skladu sa svojim zahtevom za ispitivanjem društvenih pretpostavki antičke istoriografije, ovaj sastanak je manju pažnju obratio na njen metodološko-pojmovni aparat, zavisan od antičke filosofije. To se u jednoj krajnjoj slici ne da prenebregnuti, jer se antička istoriografija uklapa u opšti savremeni intelektualni koncept, tako da se od nje ne može očekivati više znanja, društvene kritičnosti i analitičnosti

nego od književnosti ili filosofije. Otud i poznato stapanje ili prožimanje literarnog i historiografskog roda, za koji se nalazi danas više opravdanja nego ranije, zato što sve češće naučne sinteze našeg vremena nose i pečat književnog stvaranja, prevazilazeći tako jedan stepen ranije popularnog zahteva o strogoj diferencijaciji struka i naučnih disciplina.

Iz ovih štampanih radova može se uočiti da su različiti po opsegu i pristupu ali najviše po formulisanju ispitivanog problema. Dok se Bart, Huber, Deman, Borsak ili Selest bave nekim specifičnim, iako važnim, detaljima, dotle imamo sintetičnije slike i opštije ocene na drugoj strani, u radovima Irmšera, Vinkelmana ili Šnajdera. Neka tumačenja su nova, na primer, Borsakova evidencija u prilog autentičnosti Takitovog *Dijaloga o govornicima* na osnovu Plinijevih pisama 1,6 i 8,10, od kojih drugo nije Takitovo. Ili, nova interpretacija mita o Tantalu profesora Demana, koji treba da simbolizuje pobunu protiv utvrđenog reda u političkom, filozofskom i naučnom životu aristokratije, ali reda koji je svet, pa pobuna, kao greh ὕβρις-a, tj. nedostatak mere, neminovno traži osvetu bogova. I. Teđej poziva na veću obzirnost pri procenjivanju uloge mita kod antičkih istoriografa, naročito u konstituisanju njihovih pretpostavki o preistoriji.¹ Ovaj ne po prvi put ponovljeni zahtev, koji bi nas lišio dragocenih, makar i nedovoljno pouzdanih obaveštenja, očigledno se duguje ekstremnoj liniji nekih zapadnih stručnjaka koji sve više odbacuju mit kao put za saznavanje o društvu u kom je potekao. To je, uostalom, prirodna reakcija na upravo neverovatne razmere koje je poslednjih decenija dobilo antropološko, etnološko i drugo proučavanje mitologije raznih naroda i raznih vremena.

U radu o klasnoj uslovljenosti Polibijeve istoriografije Labuske objašnjava njegov ambivalentni odnos prema Rimljanima. Polibije, s jedne strane, pozdravlja rimsku upravu kao „faktor stabilizacije“ koji pomaže da se održi njegova sopstvena klasa, makar i po cenu grčke samostalnosti, a s druge strane, ma kako da je rimski uspon neizbežan kao delo τύχη (Fortuna), njoj će jednog dana doći kraj kao i svemu kad dosegne svoj vrhunac. Polibije priznaje da ima istina koje nisu za svaki uši, na primer običaj rimske aristokratije da pomoću religije manipuliše πλῆθος. Ali on, po Labusku, nije iskren samo u takvim detaljima: kao pripadnik svoje klase, on reflektuje njeno držanje ka preispitivanju sopstvene sudbine, što kasnije u Rimu, zaslepljenom idejom o *Roma aeterna*, neće biti moguće.

Kine u svom radu o Apijanu nastoji da doprinese znatnoj izmeni *in melius* Apijanove slike kao istoričara. Iako je po svojim političkim namerama pristalica carstva i građanske ratove procenjuje kao „instrument napredovanja“ ka monarhiji, Apinijan je, po Kineu, sačuvalao „kritički uvid u unutrašnje protivrečnosti u političkom životu pri kraju republike, iz kojih je proistekla monarhija“. Pri tom je njegov pogled jasan, usmeren na ekonomsku pozadinu kao na krajnje uzroke političke borbe. Ovaj princip koji zvuči odviše moderno i „traženo“, Apijan, po Kineu, duguje sopstvenom iskustvu s finansijskim teškoćama dok je bio visoki činovnik carstva. Pored ove ekonomske sfere, Apijana je zanimala socijalna psihologija, i posebno, psihologija rata, i odnos između masa koje deju u istoriji i ličnosti političkih vođa. Ma da je stimulaciju za svoju reviziju ocene Apijana kao istoričara, i po sopstvenom priznanju, našao kod drugih naučnika (E. Gaba, I. Han), Kine u prevelikoj meri koristi moderna rešenja i marksističke ocene kao svojstvene Apijanu.

U pogledu Salustijevog političkog stava, G. Perl smatra da ga treba određivati na osnovu samih njegovih dela. Tu najpre treba ispraviti shvatanje da *potentia paucorum* (Iug. 3, 4) označava „Senatsclique“ u njegovo vreme, kao što je to slučaj inače. Njegova privrženost Antoniju se odbacuje na osnovu mnogih relevantnih i jezičkih veza između Demostenovih i Kikeronovih *Filipika* i njegovog govora *Oratio Philippi* (Hist. 1,77). To je istovremeno shvaćeno i kao indirektna kritika na autoritarno ponašanje Oktavijanovo.

Na osnovu iscrpne analize teksta Kikeronova govora „Za Marka Markela“ iz septembra 46. godine, njegove komparacije sa drugim Kikeronovim spisima (*De re publica*) i sa Salustijevim pismima, Gizela Evert dolazi do zaključka da se ovaj

¹ On smatra da je, naročito kod Tukidida, ostao bez uspeha pokušaj da se istim metodama obrade i „Vorgeschichte“ i „Zeitgeschichte“.

govor može smatrati istorijskim izvorom „zato što detaljno razmatra događaje građanskog rata između Kajsara i Pompeja i događaje posle Kajsarove pobeđe“. U skladu s mišljenjima O. E. Šmita i Venera Šura, a suprotno Ed. Majeru, ona smatra da ovaj govor nije izraz Kikeronove zahvalnosti za pokazanu blagost prema Markelu. Kikeron je u njemu pre izrazio svoje mišljenje o političkoj i ideološkoj situaciji u periodu posle odlučne Kajsarove pobeđe kod Tapsa. Zahtevi koje on upućuje Kajsaru pokazuju da je saglasan s njegovim političkim planovima reorganizacije države da bi se očuvao mir. Na kraju se zaključuje da se ovaj govor mora smatrati kao pripremni prilog ideologiji carskog doba: „Cicero wird hierin auf Grund seiner realpolitischen Einschätzungen zum Propagandisten des Alleinherrschers Caesar“ (448).

Opisujući specifičnu situaciju rimske istoriografije poznog perioda, V. Salfart upoređuje *Historia Augusta* i delo Amijana Markelina. Iako polaze sa istog stanovišta u pogledu koncepcije Carstva, ova dva istorijska teksta upućena su različitim društvenim klasama. Amijan Markelin se obraća visoko obrazovanim čitaocima, dok je *Historia Augusta* tu neuporedivo skromnija. Iznose se i neke razlike u shvatanju rimske spoljne politike. Tekstovima poznatim pod naslovom *Historia Augusta* posvećena su još dva rada. U prvom, H. Selest želi da na osnovu ujednačene stilističke obrade svih biografija u *HA* pruži novu potporu hipotezi o jednom autoru ovog istorijskog izvora. U drugom, K. P. Jone konstatuje da je ovo delo, svojom skrivenom polemikom protiv nove prestonice Carstva u Carigradu i naglašavanjem vrednosti „rođenih Rimljana“ književni rad u službi senatorskog sloja grada Rima.

U saopštenju J. Irmšera istoriografija Justinijanove epohe tretira se kao ogledalo političkih ideja toga doba, i to u vrlo širokom rasponu, kod autora kao što su Prokopcije iz Kajsareje, J. Lidos, Markelin Komes, J. Malala, Hesihije iz Mileta, Kasiodor i Jordanes, Agatija, zatim Korit i Menandar Protektor, i najzad, Evagrije. Sledeći rad, posvećen istoriografiji u Vizantiji, nastoji da je objasni njenim unutrašnjim komponentama, „aus ihrer Zeit heraus und in ihrer Bedeutung für ihre Zeit“ (480). U tu svrhu se razmatraju sve istoriografske vrste: istorijske monografije, hronografije, crkvene istorije i hagiografije. Prva vrsta, monografije, pisana za najviše obrazovane slojeve još je pod jakim uticajem antičke tradicije, dok su ostale tri većinom posvećene interesima crkve, za široke slojeve srednje i niže klase, pisane pod jakim uticajem hrišćanstva. Ali su sve zajedno imale veliku prosvetiteljsku ulogu i značaj za obrazovanje kako u postvizantijskom vremenu, tako i u drugim kulturnim sredinama.

Govoreći o značaju rimske istoriografije koja postaje standard za srednjovekovnu latinsku istoriografiju zahvaljujući reformi obrazovanja Karla Velikog, J. Šnajder opisuje njene najvažnije vrste, koje se delimično nastavljaju na antičke uzroke, a delimično razvijaju nove oblike usled specifične simbioze hrišćanske ideje istorije, usmerene ka spasenju, i poznoantičkih paganskih koncepcija. Među tim vrstama su *Weltchronistik*, *Volksgeschichten*, *Analen*, *Gesta*, *Biographien*, *Geschichtsdichtungen*. Takva istoriografija zauzima značajno mesto u istoriji latinske književnosti srednjeg veka.

Tako je, u nekoliko većih tematskih kompleksa, u ovom zborniku zastupljena, vremenski, glavnina antičke istoriografije. Očigledni su krupni momenti koji nisu obrađeni, Tukidid na primer. I vrednost saopštenja je po novini u interpretaciji ili po kritičnosti neujednačena. To, međutim, ne umanjuje značaj ovakvog skupa koji bismo rado videli i u našim krugovima, jer je kod nas ispitivanje i preispitivanje antičke istoriografije kao celine još uvek nedovoljno.

Zbornik je lepo opremljen, svaki referat snabdeven rezimeima na četiri jezika (nemački, ruski, engleski i francuski). Šteta jedino što nisu priloženi spiskovi svih učesnika i održanih referata, kao ni sadržaj diskusije vođene posle podnošenja referata. Od pozvanih, zbog bolesti, nisu sudelovali Andreotti, Avalone i Iliescu.

Ksenija Maricki Gadanski, Beograd.